

NEORREALISMOA

DALA-TA

Gizonaren adimenak ninitu dauan lorarik ederrenetarikoa zinea dogu. Bardingabeko pitxi solia, ondo deitu yaroako zineari zazpigarren arte. Gauregun mundu guztian zabaldua dago, eta ezin ukatu daiteke gizon artean daukon artu-emona.

Zine landarea gaur ezkerro tantai egin yaku, eta zeinbait adar be badorkiguz arbola onek. Onetan bat neorrealismoa, aurki. Alderdi auxe axolaz ikutu gura neunke. Lenengo, ostera, zinearen sorburutik gaur arteko aundi-maundia aratuko dot, eta neorrealismoaren bide-kurutzea argitu.

* * *

Tantairik aundiena be noizbait txikia izana da. Zinea landare txikia genduan 1895'an. Asia lenagotik be bazan, landarerik ezpazan be. 1832 ra ezkerro Plateua'ren "Fenakistikopio"ak irudien mobimentua crakutzi eikean; baiña mobimentu ori ikusteko errubeda baten zulotik begira egon bear. Reynaud'ek(1888) errubedearen orde zintea erabilli eban. Beste aurrerakada bat egin euskun Edison'ek, bere aurrekoen ikusi-ikasiak bilduz. Luis Lumiere(1864-1948) dogu ostera, zinearen benetako aita. Aurrekoen esperientzi guztia, bere zineko makiñan batu eban 1895'an. Ordudanik zinea landare berri lilluragarria genduan. Lenengoz gentearen aurrean Lumiere'k agertu eban pelikulea "La sortie de les ouvriers de la fabrique Lumiere"zan, 1895-eko martiaren 2'n.

Baiña Lumiere'n zinea mobimentuzko argazkia besterik etzan. Zineak apurka-apurka lortu dau bere gaurko nortasuna.

1895'ean dagerkigu zine sailleko beste gizon ospetsu bat: Georges Méliés prantzitarra. Onetxek sortua dezuz, txukuntasuna emonaz, zineetan egiten diran zeinbait sapokeri. Montsenill'en asmatu ebazan "trukoak" deituten deutzen engaño politak; esate baterako "encadenado" deritxoena: irudi bat astiro-astiro illuntzen duan bitartean, bere gañean beste irudi bat yoaku poliki-poliki agertzen. Iruzur au, irudi batetik bestera bitartean denbora aldi bat igaro dala adierasotekoa da.

500 film inguru egiñ ebazan Méliés' ek; sonatuena "Le voyage à la Lune"(1902); ameseta antzekoa berau.

Griffith (- 1948) dogu Ameriketako ziñe egill een maixu.

1900'nerantza zinea garrantzitsu biurtu zan, eta lorak eurak antzo, diru iturri gertatu. Diru-trukeko lenengo zine-mutillak(1905'ean) eguneko 20 franko artzen ebazan. Zineko len izarra Mary Pickford dozu.

1909'an eraiki eben "General Film" famatua, eta ordutxetik asi zan zeiniek geiagokea. Enbidi ta gorrotoa ugari sortu ziran "General Film" onetan, eta zine egiten ebiltzan bitartean, pistole a eroan oi ei eben eskuan. Diktadura onen menpetik anka egin eben askotxok. Iges egindako oneek eraiki eben Hollywood.

Zinearen "Urre-aroa" 1920'tik-1928'raiño luzatzen da. Aldi onetako filmik onenetarikoa "The four Riders of Apocalypse" izango da nunbait. In-gram dozu bere zuzentzalea. Alemaniak be badau bere saillea, sonatuena "Nemuk, der eskimo" dau-ala(1922).

Baña guztien artean, Charlot dogu txapeldun. Berea dau "La quimera del oro", txukuna(1925). Eta amaitu ezineko erreskadan yarraitu leiteke: Harold Lloyd, Pudofkin errusitarra, Eisenstein ta abar. Aldi onexetakoa dogu, gaur be eredu leitekean, Dreyer'en "La Pasión de Juana de Arco",

zoragarria(1928), ta beste antzeko "Mickey Mousse", Walt Dinney'rena. 1928'tik 1940 bitartean, toto eginda gelditu zan ziñea.

* * *

Egun be, gizonaren adimenak biotzagaz batean, zine eder asko erne daus. Amerikek, Prantziak, Ingeleterrak, Alemaniak, lore txukun asko garatu dabes zine landan, Italia, ostera, ez yoaku azken.

Prantzian eta Alemanian, azkenengo gudaketaren erpekada negargarriak esisten-zialismo kimua lertu eben. Italia'tarren biotz olerkariak, bere soina gorrotoz urratuta ikustean, neorrealismoan utzitu ebazan bere malko garratzak.

Heidegger'ek, esistenzialismoa "azur ta aragizko gizonaren errenkurea" dala esango. Eta esistenzialismoa gerra ostekoa bakarrik ez izan arren, orduntxe gorrien agertu yakun.

Neorrealismoa be Italia birrinduaren odol gorri gañean loratu zan; onek be "azur eta aragizko gizonaren erenkurea" uneraño sartunda dauko. Niretzat esistenzialismoak eta neorrealismoak arazo bardiña dauke. Arazo ori dakusen begiak ordea bardiñak ez dira; bata adimen begia dozu, biotz begia bestea...

Neorrealismoa gerra sauriaren gainean sortua dala esan dot: 1945'an izan be. Jaio, negarti jaio zan, umea antzo, gerokoan beti begi gorri jarraitu ezpadau be.

Antxiña eztela, Carl Dreyer'ek esan dau: "Gaur neorrealismoa dala esaten dabes ori neorrealismoa bada, orixe berori egin neban nik 1924'an, "Du skal aere din hustru" aretan". Dreye'en ori baleiteke neorrealismoan sartu al izatea; baña ortik, neorrealismoan lendakari bera dala ezin esan. Era onetako zinean errusitar klasikoen aztarnea aurkitzea ezta saila, batez be Rosellini'n "Paisá"n.

Neorrealismoaren bidea atondu eben pelikuleak 1942'an eta 1943'an agettu ziran. Viscontin

"Osessione" lenen; gero Zavattini-De Sica'n, "Los niños nos miran", eta "Cuatro pasos en las nubes" Blassetti'na. Baiña neorrealismoari, Rossellini'n "Roma, Citta Aperta" k emon eutzam bere nortasuna.

Benetako neorrealismoaren arti-izarra Rossellini dugu. "El limpiabotas" agertu ezkeroz, ordea, Zavattini-De Sica'n argiak, Rossellini'n izarra ez taldu egin dau. Azkenengo zinerik ederrrenak bikote onexek egiñak dira.

Zavattini'k teknikeari edo ideologiari garrantzi aundirik eztautzo emoten bere zineetan, moral alderdiari bai ostera. Bere zineetako gizonak, gauza guztien gañetik, fededugak gura dauz. Cesare Zavattini'ntzat neorrealistar filmak eguneroko zera soilki agertu bear dabe; bizitzako arazoak billotx-billotxik egia lauzotu leikean jantzi barik.

Fellini'n zineek ("I Vitelloni", "La Strada") zavattinitarrereri ez yakez atsegin; biziaren izatez ta berezko zengletasuna ito egiten ei dabe. Atxaki bardiña aurkitzen dabe Rossellini'netan. Bere azkenekoan ("Viaje en Italia") Ingrid Bergman'en nortasun erakarria (eta lerdena) kutsu bat dozu Zavattini'n neorrealismoan.

Kimu bi eukazan neorrealismoak erne zanekeotik: batal errusitar arnasea eroyan, besteak gozko bidea artu eban; eta gaur, ia gizonak beste bidexka ditu; Zavattini-De Sica alde batetik, Rossellini-Fellini bestetik, Blassetti, Visconti ta Zampa bere bideetatik, ta abar. Danena da ordea, "gizonagazko errenkurea"; gerra osteko mundu triste ta urratua guztie berraietaraño sartun da dago.

Fellini-Rossellini'n zineek "biotzberatasuna" dabe esaugarri: "neorrealistar eskolako prantziskotar bidea" dala esango neuke. Zavattini-De Sica'k izatez eta berezkoa ez tana, bizitzatik garbi-garbian artunda eztagona, inñolaz eleukee berean artungo. Zavattini'ntzat, ziñeko gizonak edonon aurkitu leitekezenak izan bear dabe. Orregaitik "bikote" onen filmak bizitzakotasun arrigarria dauke; eta euren ziñeek burura baiño biotzera zuzenago doaz. Batak bizitzattik ika-

garrizko bizitasunagaz arrapatutakoari, bere olerkari kutsua damotse besteak. Gizon bi oneek bata bestearentzat jayoak direla dirudi; eta, orregaitik, Zavattini k idatzitako ziñerik ederreren zuzentzaille Vitorio de Sica da.

Oraino asko ezjala agertu zan Pietro Germi n "Il ferrobiario", neorrealistar filma: txukuna ta egi-egizkoa. Geroago Federico Fellini k loratuta dau beste zoragarri bat, "Il bidone", bere, len aitatutako bien gaiñetik ipintzeko diña. Azurretaraino sartzen da bere izatez eta berezkotasuna.

Baiña onek, il-lorian neorrealismoaren, ordu argi batzuk besterik eztira, zori txarrez. Egia ikusi ta ikasteko adorerik eztagoan lurrean, egi landarea il egin bear. Ameriketatik datorkigun ganora-bako ziñe guzur-ontziak ito dabe lora eder au.

Blassetti, De Sica eta Zavattini k, iruren artean, Film barri bat atontzen dabiltz. Gino Cervi, zine-mutil ospetsua, ei da ziñe onetan lan egiteko aukeratutako bat. Azkenengoz España alde tik izan danean Cervi ri itaundu dautse: "- Neorrealistar saillekoa izango ete dogu zure barri ori? - Ez, ez; onezkero, nire ustez, neorrealismoak berea egin dau. "Il ferrobiario" k bizitasun apur bat emon ba-etsan, azkenik garbitu da betiko. Egunero etzean dakusana ikusteko iñork eztau ziñera joan gura: bere bizitzatik urrun dagoan zerbaitetzaz amets gitea atsegiñago yako jenteari"

Dakusgunez, adorerik aundienagaz neorrealismoaren alde jokatu dabenak eurak, azkenik pot egin dabe. Izan be arrera epela euki dabe neorrealistar filmak; Europatik kanpora ia batek be eztau urten; ostera Amerikatarren ziñe tentela ugari da gure artean. Auxe izan da neorrealistar pitxi zolia pipiatu dauan dongea.

Von KEPA Guarrotxens.

(Arantzazu ko teologari)